

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора

Хмельницького національного університету

ЖУРБИ ІГОРЯ ЄВГЕНОВИЧА

на дисертаційну роботу ГУКА ЮЛІАНА ВОЛОДИМИРОВИЧА

на тему «Організаційно-економічні механізми асиметричного згладжування просторової поляризації в міжнародному туризмі», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка»

1.Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Міжнародний туризм є одним із наймасштабніших секторів світової економіки: у 2024 році зафіксовано 1,4 млрд міжнародних туристичних прибуттів, що відповідає 99 % допандемічного рівня, надходження від міжнародного туризму сягнули близько 1,6 трлн дол. США, а сукупний внесок сектору подорожей і туризму у світовий ВВП, за оцінками WTTC, становить близько 10 %.

Водночас просторовий розподіл цих потоків є вкрай нерівномірним: обмежене коло глобальних дестинацій концентрує левову частку прибуттів і доходів, потерпаючи від надмірного туризму, тоді як периферійні території залишаються поза межами туристичного освоєння, недоотримуючи інвестицій, робочих місць та бюджетних надходжень.

Така поляризація породжує два взаємопов'язані негативні явища — перевантаження туристичних полюсів (урбанізаційний та екологічний тиск, зростання цін на житло, конфлікти з місцевими громадами) і стагнацію периферії. Незважаючи на активну міжнародну дискусію щодо овертуризму, в економічній науці досі бракує цілісного організаційно-економічного

інструментарію, який дозволяв би не лише вимірювати просторову поляризацію туризму, а й цілеспрямовано її згладжувати.

Для України ця проблематика набуває особливої ваги в умовах воєнних трансформацій туристичних потоків, зміщення туристичної активності у Західні регіони та завдань повоєнної відбудови.

З огляду на викладене, тема дисертаційної роботи Гука Ю.В., присвячена обґрунтуванню організаційно-економічних механізмів асиметричного згладжування просторової поляризації в міжнародному туризмі, є актуальною, своєчасною та практично значущою.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації є належно обґрунтованими. Це підтверджується, по-перше, ґрунтовним опрацюванням теоретичного підґрунтя: автор коректно спирається на теорію штандорта А. Вебера, концепцію полюсів зростання Ф. Перру та Ж.-Р. Будвіля, нову економічну географію П. Кругмана, модель життєвого циклу туристичної дестинації Р. Батлера, творчо адаптуючи їх до специфіки міжнародного туризму. По-друге, застосуванням комплексу методів: індексного (індекс Герфіндаля як основа авторського індексу TSPI), порівняльного міжкраїнового аналізу (Італія, Франція, Іспанія, Україна), статистичного аналізу даних UN Tourism, Світового банку та національних туристичних адміністрацій, а також графічного моделювання.

Емпіричні розрахунки автора є верифікованими та змістовно інтерпретованими: зокрема, продемонстровано, що Італія характеризується найкращою просторовою диверсифікацією туризму (індекс просторової поляризації туризму (TSPI) $\approx 0,12$), Франція — стабільною багатополярністю на регіональному рівні ($\approx 0,15$) за високої концентрації на рівні міст (Париж,

$\approx 0,29$), Іспанія — концентрацією та проявами надмірного туризму ($\approx 0,20$), а Україна — зростанням поляризації внаслідок війни (з 0,21 до 0,24).

Логіка дослідження є послідовною: від теоретичних засад (розділ 1) через діагностику глобальних та національних проявів поляризації (розділ 2) до обґрунтування організаційно-економічних механізмів її асиметричного згладжування (розділ 3).

3. Наукова новизна одержаних результатів.

Результати дисертаційної роботи полягають у розв'язанні актуального наукового завдання — обґрунтуванні теоретико-методичних засад і прикладного інструментарію асиметричного згладжування просторової поляризації в міжнародному туризмі.

Найвагомішими результатами, що містять наукову новизну, вважаю такі:

1. Уперше обґрунтовано концептуальний підхід до асиметричного згладжування просторової поляризації як керованого процесу перерозподілу туристичних потоків, інвестиційної активності та інфраструктурного навантаження, спрямованого на «розвантаження» уражених надмірним туризмом destinations та «втягування» периферійних територій у надання туристичних послуг.

2. Удосконалено індекс просторової поляризації туризму (TSPI), обчислюваний на основі індексу Герфіндаля, що дозволяє кількісно вимірювати ступінь концентрації туристичної активності на різних рівнях просторової агрегації та здійснювати міжкраїнові порівняння.

3. Удосконалено понятійно-категоріальний апарат дослідження просторової організації туризму, зокрема поняття «туристичний полюс» та «асиметричне згладжування», а також типологію destinations за ознакою

походження (браунфілд/грінфілд), що має значення для оцінювання меж антропогенного навантаження.

4. Дістали подальшого розвитку положення нової економічної географії у частині туристичної модифікації моделі П. Кругмана ($U = A - T - O$), яка враховує витрати надмірного туризму, та модель багатопольної системи міжнародного туризму.

4. Теоретичне та практичне значення результатів.

Теоретичне значення роботи полягає у збагаченні положень економічної теорії просторової організації туризму цілісною концепцією асиметричного згладжування просторової поляризації та відповідним вимірювальним інструментарієм, основу якого становить індекс TSPI. Запропоновані автором теоретико-методичні положення поглиблюють наукові підходи до оцінювання просторової концентрації туристичних потоків, виявлення територіальних диспропорцій і визначення напрямів їх цілеспрямованого регулювання.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю їх використання органами державної влади та місцевого самоврядування під час формування державної та регіональної туристичної політики, розроблення стратегій розвитку дестинацій, реалізації принципів сталого туризму та обґрунтування заходів щодо активізації туристичного освоєння периферійних територій. Результати дослідження можуть також використовуватися суб'єктами туристичного бізнесу під час прийняття інвестиційних рішень, вибору напрямів територіальної диверсифікації діяльності та формування нових туристичних продуктів, а закладами вищої освіти — у навчальному процесі під час викладання дисциплін з міжнародної економіки, економіки туризму, регіоналістики та управління туристичними дестинаціями. Особливу практичну цінність мають пропозиції автора щодо розвитку туристичної діяльності у Карпатському регіоні України.

Практичне значення результатів дисертаційної роботи підтверджується їх упровадженням у діяльність підприємницьких структур та органів публічного управління, що засвідчено відповідними довідками. Зокрема, результати дослідження використано у діяльності ТОВ «Готельно-ресторанний комплекс «Паллада» (м. Тернопіль), Управління стратегічного розвитку міста Тернопільської міської ради та Департаменту культури та туризму Тернопільської обласної військової адміністрації. Наявність зазначених документів підтверджує прикладну спрямованість дисертації, практичну апробацію запропонованих положень та можливість їх використання у процесах стратегічного планування, розвитку туристичної інфраструктури, підтримки інвестиційної діяльності й удосконалення управління туристичними DESTINATIONAMI.

5. Оцінка структури та змісту дисертації. Дисертація складається з анотації, списку опублікованих праць, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів (дев'яти параграфів), висновків, списку використаних джерел (239 найменувань) та додатків. Повний обсяг роботи становить 284 сторінки, з яких 222 сторінки основного тексту; робота містить 29 таблиць та 24 рисунки. Структура дисертації є логічною, підпорядкованою меті та завданням дослідження; зміст розділів послідовно розкриває тему. Мова та стиль викладення відповідають вимогам до наукових кваліфікаційних праць.

6. Повнота викладу результатів у публікаціях. Основні наукові результати дисертації опубліковано у 9 наукових працях, серед яких 4 статті у наукових фахових виданнях України (у тому числі стаття у виданні, що індексується в міжнародній наукометричній базі Scopus — Journal of European Economy), 1 стаття у закордонному періодичному виданні та 4 тези доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних

конференціях. Зміст публікацій повністю відповідає ключовим положенням дисертації та засвідчує належну апробацію результатів.

7.Дотримання академічної доброчесності. Ознайомлення з текстом дисертації та публікаціями здобувача дає підстави стверджувати, що використані ідеї, результати і текстові фрагменти інших авторів супроводжуються коректними посиланнями на відповідні джерела. Ознак порушення академічної доброчесності не виявлено; робота є самостійним науковим дослідженням.

8.Зауваження та дискусійні питання. Позитивно оцінюючи наукову і практичну цінність дисертації, вважаю за необхідне висловити окремі зауваження та дискусійні питання:

1. Запропонований індекс TSPI, як і будь-який показник концентрації на основі індексу Герфіндаля, є чутливим до рівня просторової агрегації (ефект MAUP): для Франції автор отримує $\approx 0,15$ на рівні регіонів та $\approx 0,29$ на рівні міст. У роботі це пояснюється, однак доцільно було б чіткіше формалізувати методичні правила вибору рівня агрегації та запропонувати порогові значення TSPI для ідентифікації низького, середнього та високого рівнів поляризації.

2. Дискусійним видається трактування закономірностей просторової концентрації промислової та туристичної діяльності як таких, що мають переважно протилежну спрямованість. Хотілося б почути аргументацію автора, якою мірою ця зворотність зберігається для урбаністичного та ділового туризму, що, на відміну від рекреаційного, тяжіє саме до промислово-агломераційних центрів.

3. У розділі 3 механізм асиметричного згладжування розкрито передусім на концептуальному рівні. Водночас недостатньо деталізованим

залишилось його інституційне забезпечення в українських реаліях: які саме суб'єкти (центральні органи виконавчої влади, агенції регіонального розвитку, територіальні громади) та за рахунок яких джерел фінансування мають реалізовувати заходи «втягування» периферії, особливо в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови.

4. Порівняльний аналіз просторової поляризації у країнах становлення ринку (Грузія, В'єтнам, Казахстан, Мексика та ін.) ґрунтується переважно на узагальнених характеристиках. Роботу підсилило б застосування авторського індексу TSPI до цієї групи країн, що дозволило б кількісно зіставити їх із розвиненими туристичними економіками.

5. У тексті паралельно вживаються терміни «надмірний туризм» і «овертуризм», а також назви UNWTO та UN Tourism; доцільно уніфікувати термінологію. Зазначене зауваження має редакційний характер.

Висловлені зауваження мають дискусійний і рекомендаційний характер, не торкаються концептуальних положень дослідження, не знижують загальної позитивної оцінки дисертації та можуть слугувати орієнтирами для подальших наукових розвідок здобувача.

9. Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота Гука Юліана Володимировича на тему «Організаційно-економічні механізми асиметричного згладжування просторової поляризації в міжнародному туризмі» є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання, важливе для розвитку економічної науки та практики регулювання міжнародного туризму.

За актуальністю, науковою новизною, обґрунтованістю та достовірністю результатів, їх теоретичним і практичним значенням, повнотою викладу в опублікованих працях дисертація відповідає вимогам

наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (із змінами), а її автор — Гук Юліан Володимирович — заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

завідувач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи

Хмельницького національного університету.

доктор економічних наук, професор

Ігор ЖУРБА